

Рецензия

от доц. д-р **Анита Касабова**, гост-преподавател в катедра “История и теория на културата”, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, научно направление “2.3 Философия”, научна специалност “05.01.14 Теория на познанието”,

на дисертационния труд за придобиване на образователната и научна степен “доктор” на **Мая Пламенова Минчева**, редовен докторант в катедра “История и теория на културата”, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, по научно направление “2.3 Философия”, научна специалност “05.01.13 Философия на културата, политиката, правото и икономиката (Херменевтичната традиция и културологичния дискурс)”, на тема “**Преводът в постструктуралистка перспектива. Контрапункти на икономически фундираното понятие за превод.**”

Дисертацията на Мая Минчева “*Преводът в постструктуралистка перспектива. Контрапункти на икономически фундираното понятие за превод*” е сериозен и обширен труд от 185 стр., разделен на увод, три глави, заключение и библиография от 223 заглавия. Дисертацията е интердисциплинарен труд, който съчетава изследване по теория на превода, философия и теория на културата с актуален проблем – кризата в днешните хуманитарни науки, доколкото е свързана с областта на преводознанието и теорията на превода.

Мая Минчева избира постструктуралистка перспектива, за да изследва тезата на Лорънс Венути (1998) за т. нар. “*икономическия скандал*” в превода, която гласи, че преводът е маргинализиран в литературните изследвания, тъй като не може да съществува като легитимен начин на текстуална трансформация, и че маргинализирането на преводознанието е институционализирано.

Постструктуралистката перспектива на дисертацията се гради през теориите на Жак Дерида (2005) и Катлийн Дейвис (2001) за релевантността на превода, с помощта на които авторката (де)конструира подхода на семантичната икономия, управляваща релевантността като присвояване и основана на рационалните принципи за разбираемост и прозрачност (с. 63).

Първата цел на дисертацията е да изследва последствията на икономическия скандал, които засягат не само преводния акт, а преводознанието и негово институционализиране. Авторката задава следния въпрос: “Има ли изход от тази криза на институционалното представяне на преводознанието под знака на отношението разход-полза и дискурсивно „чиста” област от корпоративното говорене за акта на превода и университета?” (с. 7). С цел да определи принципа на езиковата размяна, въз основа на който актът на превода е заключен в отношението *разход-полза* (с. 7), се разглеждат теориите за релевантност на Д. Спърбър и Д. Уилсън (1986), както и на Ернст Аугуст Гут (1991). Както посочва авторката, Гут обяснява отношението *разход-полза* като определящо за оптималната релевантност на превода (с. 40).

Втората цел на труда е да предложи алтернативен дискурс за преводознанието, с помощта на който да преориентира насоката на научно-образователната дейност в тази област от лингвистика към културология, като следва икономическия модел за преводния трансфер на Антъни Пим (2010) и привлича дескриптивната теза на Гидеон Тури (1980, 1991), че преводознанието е социокултурна дейност, обуславяна от предварителни, оперативни и текстово-лингвистични норми (с. 120). Теоретичен въпрос, чието разясняване се явява **допълнителна цел**, е как да бъде изградена една нова преводаческа педагогика (с. 168) на фона на сблъсъка между дескриптивни и прескриптивни подходи. В отговора си дисертантката се основава на скопос теорията (Х. Вермеер 1984), според която преводът е целенасочено междукултурно взаимодействие по отношение на целевия текст, а преводачът е независим експерт, и на функционалистката теория на превода на Х. Хьонинг (1982, 1995), според която компетентият преводач-експерт би трябвало да е наясно за какво се употребява целевият текст и какви са намеренията на клиента. **Приносите** на дисертацията се съдържат именно в дискусиата на посочените актуални проблеми, както и в подбора на основните теоретични постановки,

които според авторката основополагат преводознанието.

Главната задача на дисертацията е да докаже, че икономическият скандал в преводознанието потвърждава принципа *разход-полза* и че най-напред той се е реализирал дискурсивно, а впоследствие – и институционално. **Допълнителна задача** е да са направят преглед на изследванията върху еквивалентността, релевантността и философската рефлексия на превода, като се следва деконструктивисткият модел на Жак Дерида. На тези цели и задачи съответства **структурата** на дисертацията в три глави: “Класически теории за еквивалентност и релевантност на превода”; “Преосмисляне на понятията за еквивалентност и релевантност в постструктуралисткия дебат”; „Преводачът-експерт – към гарантиране символната стойност на превода като академичен капитал”. Всяка от тези три глави е с ясно обособени подглави, ясно представени подзадачи и ясно определена методика на изследване.

Първата глава – „Класически теории за еквивалентност и релевантност на превода”, въвежда в проблематиката на еквивалентността и релевантността, като в част А започва със структурално-лингвистичната теория на Роман Якобсон (1959) и с проблема за еквивалентността в интерлингвистичния превод, или как значението се пренася в две еквивалентни съобщения в два различни кода. След това се разглежда отношението между динамичната еквивалентност и взаимната преводимост според преводача на американската библия – Юджийн Найда (1964), който насочва вниманието към т.нар. целева публика. В част Б се обсъжда прагматичната еквивалентност и релевантност на преведения текст и понятията за “разход” и за “печалба”. Разглеждат се максимите на Х. П. Грайс (1975) във връзка с комуникативния акт и въпросът за приноса на преводача, както и теорията за релевантността на Д. Спърбър и Д. Уилсън (1986) и възгледът на Гут (1991) за превода като интерпретивна употреба на значението. В част В се разглежда подновеният интерес към еквивалентността днес и теорията на Антъни Пим за превод и текстуалния трансфер. През нея се обсъжда и принципът на стойността на Ф. дьо Сосюр.

Част А от втората глава, озаглавена “Преосмисляне на понятията за еквивалентност и релевантност в постструктуралисткия дебат”, въвежда възгледите на Жак Дерида за икономия на превода, рационализация и превод, както и злоупотреба в превода. Част Б разглежда икономията на релевантния

превод според Дерида, Гут и К. Дейвис. Следвайки Дерида, дисертантката прави аналогия между преводача и психоаналитика според Фройд.

Част А от третата глава представя понятията за норма и еквивалентност в тексториентираната преводна теория на Гидеон Тури (1991) като контрапункт на лингвистичноориентирания клон в преводознанието. Част Б съпоставя понятията на компетентност и експертиза с лингвистичната парадигма на еквивалентността и разглежда моделите за оценка според теорията на релевантността в контекста на преводната компетентност. Точка 6.В излага тезата за остойностяването на превода в условията на пазарен либерализъм, развита в част В с теорията на Антъни Пим (1995), който определя превода като разход на транзакцията. Според него, ролята на превода е не само да установява съответствие между значение и цена, но и да изпълнява функцията на допълнителен разход на транзакцията, понеже, както Пим твърди прагматично, някой плаща за превода, а този, който плаща, зависи от взаимната облага на партньорите в комуникацията. Дисертантката се застъпва и за неговата позиция, че преводът следва да се превърне в основен академичен капитал. В допълнение се разглежда тезата на същия автор (2004) за движещия се текст и за превода като производствен процес, също както и тезата на Д. Робинсън (1997, 2001) за пострационалното отношение към превода.

В Заключението дисертантката прави обобщаващ анализ на изложеното в предходните глави.

Въпреки значителни постижения на Мая Минчева, която показва задълбочени теоретични знания в областта на преводознанието, в дисертацията ѝ се наблюдават и недостатъци, част от които биха могли да се изчистят преди публикацията на текста. Основните ми **критики** са следните:

1) За съжаление, в дисертацията е налице пропаст между теория и практика, въпреки разработената педагогическа стратегия за преводознанието – при това в една област с приложната професия “преводач”. Бъдещите преводачи-експерти само теория на превода ли ще изучават? Как те ще се сдобиват със специфичното *know-how*, което дисертантката споменава само веднъж (с. 113)? Казано с други думи, в този труд липсва приложна част и тази

липса се усеща на две равнища:

а) *методология на изследването*: Мая Минчева посочва, че, от една страна, “лингвистичноориентираната преводна теория създава концептуалното ядро на дисциплината преводни науки и гарантира образователната квалификация на преводачите” (с. 6), а, от друга – “институционализирането на преводните науки е отзвук на принципа „разход-полза”, който структурира академичното представяне на теорията и нейната връзка със социалната и пазарна среда” (с. 6). Така “икономическият скандал в преводните науки засяга техния концептуален апарат и се разкрива като вътрешен проблем на превода” (с. 6). За съжаление, обаче, този вътрешен проблем на превода не се разяснява с примери от отделни преводи – били те литературни, юридически, търговски или др. Методологията на превода (с. 14) следва максимите на Грайс, но изобщо не ги проверява с *case-study*. Така например Рохайа Махали (2012) тества Грайсовите максими за превода в индонезийски контекст и доказва, че те не са адекватен инструмент за отчитане на разликите в понятията за учтивост (*politeness*) между изворния текст на индонезийски и целевия текст на английски.¹ Съвсем оправдано и дори необходимо би било да се разгледат казуси от българския контекст, което би било принос както за съвременните дебати в преводознанието, така и за практическото обучение на бъдещите преводачи-експерти поради връзката на академичното преподаване със социалната и пазарна среда.

б) *анализите в изследването*: когато анализите са вторични – тоест, когато изследването спира на равнището на парафразата, перифразата и обобщенията на други изследвания, вместо да прерасне и в първични анализи на данните, – теорията много се отдалечава от предмета, който би трябвало да разяснява. В дисертацията основната цел често се скрива в многобройните детайли от преразказа на използваните автори. Например, когато се представя теорията на Пим, се включват и примерите му от Аристотеловата концепция за щастието, без обаче да се отбележи разликата в нивото на анализа – това, че примерите не са интегрална част от самия теоретичен модел. Също така, Емил Бенвенист и критиката му на Фердинанд дю Сосюр (както, впрочем, и самият Сосюр) се привличат покрай Пимовата дискусия на Давид Рикардо (с.

¹ Machali, R. (2012): “Gricean Maxims As an Analytical Tool”, *TEFLIN Journal*, Volume 23, Number 1, January 2012, 77-90. <http://journal.teflin.org/index.php/teflin/article/viewFile/304/250>

43-44), без да се отбележи структурално-лингвистичният контекст на тези автори, с който е свързан и Якобсон, който обаче се разисква в друга част на първата глава (с. 11). Подобно разминаване в нивата на анализа се наблюдава още при обсъждането на “съвременни философски рефлексии върху работата на преводача и интерпретативната работа на (психо)аналитика“ (с. 67).

Като забележка от гледната ми точка на колега-читател, бих искала да добавя, че рационалните принципи за разбираемост и прозрачност, макар да са отхвърлени от постструктуралистката школа на Дерида и последователите му, имат неизменима стойност при правенето и предаването на всеки научен труд, още повече при преподаването на научната дисциплина “преводознание”. Въпросът е дали докторантката ще държи повече на теоретичните становища или ще се съобрази с нуждите на студентите, които ще кандидатстват за работа като преводачи-експерти. Затова би било желателно основното послание на дисертацията да се предаде ясно и винаги с оглед на главната цел, без оригинално разработените насоки да се губят в обширното море от подробности.

2) В автореферата (с. 13) Мая Минчева отбелязва “основния замисъл на дисертационния труд за формирането на разменната стойност на научните модели на превод като форма на академичен капитал.” Но при положение че въпросните научни модели отдавна са формирани в областта на превода и преводознанието, излиза, че практиката е изпреварила теорията. Освен това, не се отчита безспорният факт, че днес в много държави преводознанието е обособено като напълно самостоятелна област в хуманитарните науки – като университетска образователна школа (факултет) или като отделна програма (център) към хуманитарен факултет (*faculty of arts* в UK; *faculty of modern languages* в US), без ни най-малко да се свежда до полето на лингвистиката, така че тепърва да бъде извеждано от него.² В тези школи за писмен и устен превод се образуват преводачи-експерти и получават университетски дипломи за преводачи и интерпретатори със съответните специалности: юридическа, медицинска и др. В допълнение, разглежданият в дисертацията автор Юджийн Найда е създал свой Институт за библейски превод с ясно формулираната

² <http://www.unige.ch/traduction-interpretation/index.html>; <http://www.univ-paris3.fr/bienvenue-sur-le-site-de-l-esit-63854.kjsp>; http://www.leeds.ac.uk/arts/info/125053/centre_for_translation_studies//http://education-portal.com/articles/Bachelors_Degree_in_Translation_Program_Information.html; <http://dll.fiu.edu/certificates/translation-interpretation-program/translation-faculty/>

мисия: “to advance the theoretical *and practical* intersection of Translation Studies, Bible Translation, Biblical Scholarship, Linguistic and Cultural Studies, and other cognate disciplines”.³

В заключение, въпреки изброените слабости категорично смятам, че дисертационният труд на Мая Минчева “*Преводът в постструктуралистка перспектива. Контрапункти на икономически фундираното понятие за превод*” отговаря на законовите и академичните изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Като член на научното жури ще гласувам **за** присъждането степента на дисертантката.

08.09.2014 г.

София

(доц. д-р Анита Касабова)

³ <http://www.sbl-site.org/assets/pdfs/NidaInfo.pdf>